

OJ305 TYPOLOGIE JAZYKŮ

JAZYKOVÉ UNIVERZÁLIE

VLADIMÍR SKALIČKA

A JEHO TYPOLOGIE

Jazykové univerzálie

- **typologie jako:**
  - univerzálnost jazyka – univerzální gramatika?
  - společné vlastnosti jazyků – svazky společných rysů
  - klasifikace
- **princip uniformitarianismu = podstata lidského jazyka se evolučně nemění: lidské jazyky minulosti a budoucnosti nejsou kvalitativně odlišné od současných ???**

Jazykové univerzálie – V. Elšík

VLASTNÍ TYPOLOGIE	NAUKA O UNIVERZÁLÍCH
odlišnosti mezi jazyky	shody mezi jazyky
emp. možné, ale nikoli nutné vlastnosti jazyka: a) preferované b) dispreferované	a) emp. nutné vlastnosti jazyka (= pozitivní univerzálie) b) emp. nemožné vlastnosti jazyka (= negativní univerzálie)
variabilita jazyka a její zákonitosti	meze variability jazyka
více/méně pravděpodobné jazyky	možné/nemožné jazyky

- Edward Sapir: *„Co se týče jazykové formy, Platón kráčí po boku makedonského pasáka vepřů, Konfucius vedle ásámského lovce lebek.“*

Jazykové univerzálie – V. Elšík

- **koncepce jazykového typu:**
  - **individuálnost**
    - zabývá se jedním celým jazykem, klas. typologie 19.st.
    - Schlegel, Humboldt
  - **generalizace**
    - Sapir, Greenberg
    - typologizace jazykových jevů, nikoli celých jazyků
  - **typ jako konstrukt**
    - Skalička, Sgall
    - jazyky jsou kombinací několik typů (konstruktů)
    - typologie neklasifikuje, ale popisuje typ

Jazykové univerzálie

- **Obecné základní jazykové rysy**
  - **Formální univerzálie - Chomsky**
  - **Implikační univerzálie - Jakobson, Greenberg**
  - **Absolutní univerzálie – vokály VS konsonanty**
  - **Statistické univerzálie**
  - **Univerzálie myšlení – Pinker**
  - **Univerzální gramatika – Chomsky**
- **kosmogonické, biologické...**
- **příklad univerzálií?**

Jazykové univerzálie - Hlavsa

- **implikační univerzálie:**
  - má-li jazyk duál, má i plurál
  - má-li jazyk triál, má i duál a plurál
  - jsou-li v jazyce zájmena 2. os. sg. rozlišena rodem, pak je větší pravděpodobnost, že budou rozlišena i zájmena 3. os., než kdyby tomu tak nebylo
- **nerelační univerzálie**
  - všechny jazyky mají aspoň dva vokály
- **statistické univerzálie**
  - pro všechny jazyky platí, že pravděpodobnost existence nazálního fonému ve vokalickém systému je větší než pravděpodobnost jeho neexistence

Jazykové univerzálie - Universals of Language

- **J.H. Greenberg – 1963 sborník Universals of Language na M.I.T.**
- **H. M. Hoenigswald - článek Existují univerzália v jazykových změnách?**
- **Sémantika – Ullmann, Weinreich, Osgood**
- **Fonologie – Ferguson**
- **Gramatika – Jakobson - pády**

Jazykové univerzálie

- **Piaget – jazyky – 3- základní rysy:**
  - totalita
  - transformativnost
  - autoregulace
- **De Saussure:**
  - jazyk jako systém čistých hodnot
  - jazyk není substance ale forma
  - jazyk jako autonomní systém

Potenciálnost jazykových jevů

- **Vilém Mathesius - O potenciálnosti jevů jazykových 1911**
- **dynamická proměnlivost VS statické kolísání**
- **potenciál – souhrn možností**
- **potenciálnost – synchronní kolísání jazyka a jeho prvků**
- **potenciálnost – proměnlivost řeči v jazykovém společenství**

Potenciálnost jazykových jevů

jazykový relativismus

Různé jazyky představují různé pohledy na svět, specifické "obrazy světa."
(*Humboldt*)

X

jazykový univerzalizismus

Existuje mnoho různých jazyků, ale v základu musí být všechny stejné.
(*Chomsky*)

Vladimír Skalička

prof. PhDr. Vladimír Skalička, DrSc., (19. srpna 1909 Praha – 17. ledna 1991)

- český jazykovědec a polyglot
- překladatel a tlumočnick z finštiny, angličtiny, maďarštiny, korejštiny a němčiny
- vysokoškolský profesor
- členem mnoha jazykovědných sdružení - Český esperantský svaz, Pražský lingvistický kroužek - mladší generace
- na FF UK vystudoval češtinu, latinu, finštinu, maďarštinu, francouzštinu, portugalsštinu a turečtin
- 1935 habilitován pro ugrofinskou jazykovědu
- od r. 1946 na UK v Praze profesor oboru; založil zde a vedl katedru lingvistiky a fonetiky
- 1950–51 proděkan filozofické fakulty UK. DrSc.
- člen korespondent ČSAV

Vladimír Skalička

- vycházel ze znalostí celé řady jazyků s odlišnou strukturou
- věnoval se jazykovému vývoji – přechod od jednoho typu k jinému
- různé jazyky jsou různým řešením stejných problémů – potencialita různých řešení
- jaká jsou řešení? Skalička zjišťuje, že jejich počet není neomezený
- Skalička původně vyzdvihoval Mathesiovu potenciálnost, později zdůrazňoval komplexnost jazykových jevů
- typem rozumí soubor vlastností, které jsou si navzájem příznivé, nejsou však v příčinné souvislosti
- je-li v jazyce rys A, je pravděpodobné, že je v něm i rys B nebo C
- jazyky nejsou čistými typy – zařazujeme dle převažujících rysů

- *Zur ungarischen Grammatik* 1935, *Vývoje české deklinace* 1941, *O analogii a anomálii* 1948, *Typ češtiny* 1951, *Úvod do jazykozpytu* 1953
- *Vývoj jazyka* 1960, *Vladimír Skalička – souborné dílo*, 2004–2006, 3 svazky, editor František Čermák, ISBN 80-246-0601-1

Vladimír Skalička

- **rozdělení lingvistické problematiky do tří okruhů:**
  - poměr jazyka k ne-jazyku, tj. k mimojazykové skutečnosti, včetně psychiky nositelů jazyka
  - poměr jazyka k jiným jazykům
  - poměr mezi jazykem jako celkem a jeho částmi
- **rozlišuje pět základních typů - flexivní, introflexivní, aglutinační, izolační a polysyntetický**
- **jednotlivé typy neztotožňuje se strukturou určitých konkrétních jazyků**
- **typ jako „extrém, v němž jsou jevy navzájem příznivě nejplněji rozvinuty“**
- **typ jako svazek vlastností, který se v „čisté“ podobě a beze zbytku v žádném přirozeném jazyce nerealizuje**

Vladimír Skalička

- **typologicky relevantní rysy celého gramatického systému**
- **slovní druhy a zjišťuje – jak se u jednotlivých gramatických jednotek projevuje vztah mezi formou a funkcí (zvl. synonymie a homonymie), do jaké míry jsou vzájemně diferencovány a jaká je jejich vnitřní klasifikace**
- **vlastnosti jednotlivých typů se ve stavbě konkrétních jazyků podílejí v kombinaci s vlastnostmi jiných typů**
- **výklad jádra gramatické stavby založen na zjišťování souvztažnosti v dvojím směru:**
  - **mezi jednotkami si odpovídajícími (ovšem ne totožnými), jako jsou sémata-morfémy-slabiky, podobně pojmenování-slova-takty**
  - **mezi jednotkami nižšími a vyššími: morfém-slovo-větné klišé (vzorec)**
- **velkou variabilitu konkrétních realizací lze vykládat na základě možnosti různých kombinací omezeného repertoáru složek**